

Vilde Boligområder

1. udgave, 2022

Udarbejdet af: Julie J, Skoven og Sara Berg, konsulenter KAB

Fotos: Foto side 42 taget af Kristine Bang Nielsen, fotos side 6, 46, 67 og 71 fra COLOURBOX resten KAB

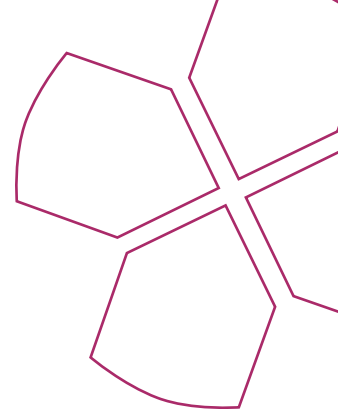
*Rettigheder: Eftertryk i uddrag tilladt, men kun med kildeangivelsen:
Vilde Boligområder, Almennet 2022*

Støtte: Landsbyggefonden

Layout: AlmenNet skabelon

Kontakt AlmenNet for trykte eksemplarer

Indhold

	Forord	4
	Gør en forskel for vilde arter	7
Indfør naturens egne elementer		10
	Sådan har andre gjort	32
	Fem måder at komme i gang	43
Få succes med jeres indsatser		55
	Læs mere	74

Forord

Naturen har det svært, og vi er midt i en biodiversitetskrise, som betyder, at der er mange plante- og dyrearter, der udrykkes i et tempo, der aldrig har været højere.

Den gode nyhed er, at I som beboere i en almen boligafdeling kan være med til at bevare naturens mangfoldighed og skabe levesteder for planter, svampe og dyr imellem jeres boliger og bygninger.

Dette hæfte er et bidrag til, hvordan de almene boligafdelinger konkret kan bidrage med at fremme biodiversiteten. Vi har samlet inspiration og forslag, der kan tilpasses lokalt til den enkelte afdelings ressourcer, størrelse, beliggenhed og mod.

Med en fælles indsats for øget biodiversitet er der også en god mulighed for at invitere alle med til omdannelsen i afdelingen, og dermed kan beboerne få endnu mere indflydelse på noget af det vigtigste i vores hverdag – vores bolig og vores boligområde.

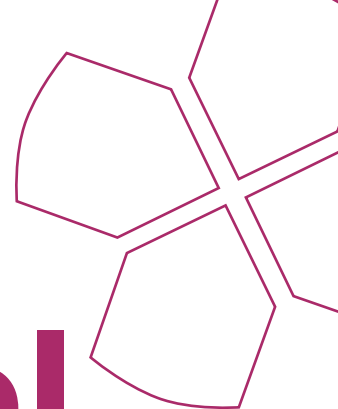
KAB er glade for at kunne bidrage med dette hæfte; for nuværende og fremtidige generationer, og til glæde for alle arter.

God læse- og arbejdslyst.

Gør en forskel for vilde arter

Biodiversitetskrise

Den biologiske mangfoldighed er ved at forsvinde. Ifølge Verdensnaturfonden er op mod en million arter på verdensplan truet af udryddelse, og aldrig før i menneskehedens historie har vi set, at klodens dyre- og plantearter udryddes så hurtigt, som det sker nu.

Det europæiske miljøagentur placerer Danmark blandt de tre lande i Europa, der har de dårligste levesteder for vilde arter. Den natur, der er tilbage, når vi har dyrket marker og etableret produktionsskove, bygget byer og veje, er ikke velegnet til alle arter. Eksempelvis er 31% af danske bier ifølge Den Danske Rødliste truede eller allerede uddøde. Den Danske Rødliste er en videnskabe-

lig liste, der ud fra nogle fastlagte kriterier viser, hvor truede de forskellige arter er. Knap 2.000 arter står i dag på listen som truede, og altså i risiko for at uddø i den danske natur på et tidspunkt.

Definition af biodiversitet

I dette hæfte bruger vi ordet biodiversitet om mangfoldigheden af planter, dyr og deres levesteder og samspil på jorden og i vandet.

FN definerer biodiversitet som:

Mangfoldigheden af levende organismer i alle miljøer, både på land og i vand, samt de økologiske samspil, som organismer indgår i. Biodiversitet omfatter såvel variationen indenfor og mellem arterne som mangfoldigheden af økosystemer.

” *Det er så vildt, hvilken forskel der er, når jeg nu går forbi om morgenen og kan se solens stråler gennem det høje græs og de små blomster. Så lægger jeg lige mærke til naturen omkring mig.*

-beboer, Alberts Have

Boligafdelingerne kan gøre en forskel

Heldigvis kan I i boligafdelingen være med til at gøre en forskel for planter og dyr. Det kan I blandt andet gøre ved at sikre, at der er levesteder, og sikre, at der er føde.

Boligorganisationer og boligafdelinger i Danmark varierer både i størrelse, ressourcer, beboersammensætning, placering, særpræg, interesser og erfaringer. Det samme gør sig gældende for de grønne fællesarealer, der har forskellige udgangspunkter i forhold til terræn, jordbund, sol/skyggeforhold og beplantning.

Indholdet i hæftet er udarbejdet, så I kan håndplukke de forslag, der giver mening for netop jeres afdeling. I hæftet beskrives det, hvordan andre boligafdelinger har grebet arbejdet med biodiversitet an, og hvad I kan gøre i boligafdelingen til glæde for dyr, planter og mennesker. På den sidste side i hæftet er der en række links til skabeloner, eksempler og uddybende beskrivelser.

Hvad truer biodiversiteten?

Det estimeres, at artstabet sker mellem 100-1000 gange hurtigere end tidligere i menneskets historie.

Menneskene fylder. I Danmark er befolkningen femdoblet i løbet af de sidste 200 år.

Landbruget optager mere end halvdelen af Danmarks samlede landareal. Dertil fylder byer, produktionsskov og veje.

Vi mangler de store græssere, der kan holde det danske landskab åbent.

Invasive arter, der er indført fra andre dele af verden, truer biodiversiteten i Danmark

Tungmetaller og miljøfremmede stoffer truer vandområder. Samtidig truer effektivt fiskeri og bundskrab på havet fiskearter og muslinger.

Klimaforandringer forstærker truslerne og har afgørende indflydelse på arternes udbredelse.

(Kilde: Miljøstyrelsen, mst.dk)

Indfør naturens egne elementer

Uanset hvordan I vælger at arbejde med biodiversitet, er der en række elementer, I kan bruge. Overordnet set handler det om at skabe levesteder og mad og en så stor variation af det som muligt.

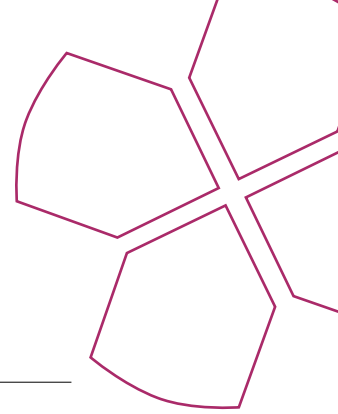
I kan fx skabe varme tørre levesteder med sand og sten på et solbeskinnet sted, våde levesteder med regnvandsopsamling, føde til sommerfugle og bier med blomstrende planter og levesteder for forskellige insekter og fugle ved at lade døde træstammer blive stående.

I kan starte med at se på, hvilke typer af levesteder, der er i forvejen i boligafdelingen og i de nærliggende grønne områder. Vælg elementer efter, hvad der mangler i området, og hvad der

kan spille sammen med det, der allerede er.

I kan også gå efter at tiltrække bestemte dyr, eller I kan vælge efter, hvad I synes er pænt eller nemt at vedligeholde. Det er helt op til jer. Mulighederne er mange, og på de næste sider kan I se en række elementer, som I kan plukke af, når I skal arbejde med udearealerne i jeres boligafdeling. Forslagene er inspireret af Miljøstyrelsens anbefalinger til borgere om biodiversitet. Se mere på mst.dk.

Inden I går i gang med at indføre nye elementer, er det dog altid vigtigt at se på, hvad I allerede har, som I måske kan give lidt bedre vilkår. Husk fx, at et træ først bliver rigtig værdifuldt som levested, når det er gammelt. Så første trin er at bevare alt det værdifulde, I allerede har.

Blomstrende planter

Urterigt græsareal

Grupper af træer og krat

Grene, kviste og kvashegn

Træstammer og gamle træer

Sten og jord

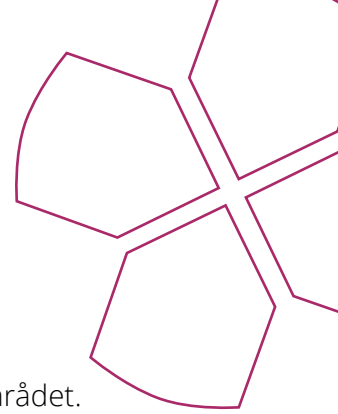
Vand

Redekasser og insekthoteller

Blomstrende planter

Nektar og pollen

Insekter som fx bier, sommerfugle og svirrefluer har brug for pollen og nektar som føde. Det får de fra blomster. Forskellige blomster fungerer som føde for forskellige insekter.

Man kan finde blomster med nektar og pollen på både træer, buske, klatreplanter, stauder og vilde urter – det nogen kalder ukrudt.

En stor variation af blomstrende planter giver større sandsynlighed for, at der er føde til mange forskellige insekter hele året. Samtidig giver det flere oplevelser for beboerne. Har man frugttræer og bærbuske, er der både mad til dyr og mennesker. Find liste over gode insektplanter i værktøjskassen på hjemmesiden.

Man kan tilføje blomstrende planter til fællesarealerne enten som planter, man køber i potter eller som frø. Derudover kan man gratis øge antallet af blomstrende planter ved at holde igen med lugningen. Meget ukrudt sætter blomster, der både er smukke at se på, og som er natur-

ligt tilpasset til insekterne i området. Man kan fx afgrænse et område, hvor ukrudtet får lov at gro og sætte blomst.

Danske arter

Hvis man køber planter eller frø, er det en god tommelfingerregel at vælge danske arter. Derved er der større sandsynlighed for, at de nye planter er til gavn for de vilde arter. Samtidig undgår man at sprede de såkaldte invasive arter. Invasive arter er arter, der bliver indført af mennesker til et nyt område, hvor de kommer til at påvirke den eksisterende natur negativt.

På Almennets projektside kan I se nogle af de planter, der vil være gode at have i afdelingen, og læse mere om invasive arter og såning af frø.

Både bier og beboere har glæde af blomstrende planter.

Urterigt græsareal

Mange insekter lever i og af græs, men den kortklippede græsplæne er for ensartet til at fungere som levested. Et græsareal i forskellige højder og med forskellige blomstrende urter er til gengæld til gavn for både beboere og naturen.

Man kan ofte skabe mere variation på sit græsareal ved at begynde at slå det anderledes. Græs trives modsat mange andre planter med meget næring og gentagne forstyrrelser. Derfor er det næsten kun græs, der kan overleve at blive klippet 26 gange om året, som en prydblæne kræver. Klipper man derimod græsset få gange om året og fjerner afklippet, giver man vilde urter mulighed for at konkurrere med græsset om pladsen. Ved at fjerne afklippet, fjerner man nemlig næring i jorden over tid og undgår, at det afklippede græs kvæler spirende planter. Afklippet kan man kompostere eller bruge som gødning under frugttræer og bærbuske.

Man kan både slå græs for at kontrollere naturen og for at øge biodiversiteten.

Nogle plæner er så velholdte og næringsrige, at det vil tage mange år at skabe variation alene med omlægning af driften. Her kan man fjerne det øverste lag jord og græs, blande grus eller sand i jorden og så en blanding af vilde danske urter.

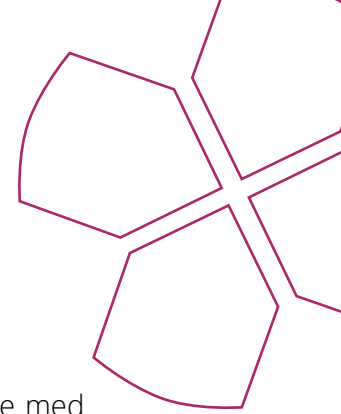
Både når man skal slå den anlagte og den mere naturlige urteplæne, kan man med fordel slå dele af området på forskellige tidspunkter. På den måde opstår der en mosaik af forskellige græsområder. Ud over at det giver mere variation, så betyder det også, at insekter og smådyr hele tiden har et sted at gemme sig. Ved at klippe stier i det høje græs skaber man nye oplevelsesrige uderum, hvor beboerne kan gå tur.

Bor man i en afdeling uden græsarealer, kan man skabe et lignende levested på grønne tage. Jo mere jord man kan have på sit tag, desto bedre mulighed er der for en varieret beplantning. Men jord er tungt, så de store løsninger kræver, at taget er konstrueret til at kunne klare den ekstra vægt.

Grupper af træer og krat

I de fleste boligafdelinger er der plads til en lille gruppe af træer og et stykke krat. Mange fugle holder af træer og krat, hvor de kan bygge rede, skjule sig for fjender og finde bær, frø og insekter.

Træer og krat kan også være spændende for børnene i afdelingen. De kan klatre, bygge huler eller hænge gynger op i træerne og på den måde lære naturen bedre at kende. Med de høje træer eller tætte krat kommer der også fuglesang.

En gruppe træer og et tæt krat kan altså være boligafdelingens alternativ til skoven og skovbrynet.

Det gode krat

Det gode krat skal have en vis størrelse på minimum 5 x 5 meter, og det skal bestå af en blanding af hjemmehørende buske og træer. Når man udvælger planter til et nyt krat, kan man sørge for, at der er træer eller buske, som blomstrer hele sæsonen, ligesom der bør være forskellige typer bær, nødder og frugter.

Hvis I allerede har et levende hegn eller krat, kan I holde øje med, om der er perioder helt uden

blomstring eller bær og supplere med nye træer og buske, der leverer netop det, I mangler.

Under krattet skal I sørge for at lade jordbunden få fred og ro. Den uforstyrrede jordbund med nedfaldne kviste og blade er et godt levested for svampe og insekter.

Sørg for træer i alle aldre

Mange almene boligafdelinger har allerede træer, men det er især de gamle træer, der udgør gode levesteder for en masse forskellige insekter. Ved løbende at tilføre nye træer til boligafdelingen, sikrer I træer i forskellige aldre og størrelser. Udover at det er godt for at sikre levesteder, betyder det også, at de grønne rum i jeres fællesareal bliver mindre sårbare, hvis det en dag bliver nødvendigt at fælde nogle af træerne.

På Almenets projektside kan I finde link til en liste over nogle af de træer og buske, der vil være gode at have i afdelingen.

**Krat og træer er de bedste legepladser
– også for børn.**

Grene, kviste og kvashegn

Det bedste gemmested

En bunke kviste og grene kan skabe en labyrint, hvor fugle kan yngle, og andre dyr kan gemme sig. Pindsvin vil fx kunne finde skjul og beskyttelse i en grenbunke og sove der om dagen. Fugle kan bruge bunken til at bygge rede, imens insekter og svampe kan leve af det døde ved i de lidt større grene.

Kviste og grene kan enten bare placeres i en bunke eller lægges imellem stolper, så de danner et kvashegn. Kvashegnet kan bruges ligesom en hæk til at skabe læ eller fx bruges til at skabe et lille rum omkring et bord-bænkesæt. Jo større kvashegn eller -bunke desto bedre, da det skaber flere forskellige typer gemmesteder. Sæt eventuelt et skilt op, der beskriver de dyr, som bor i kvaset. Det kan modvirke, at nogen ser det som brænde og futter bunken af. For en sikkerheds

skyld skal I af samme årsag holde god afstand mellem kvasbunker og bygninger.

Passer sig selv

Bunken kan passe sig selv og vil falde sammen med tiden i takt med, at insekter og svampe nedbryder kvaset. I kan fylde nyt på fra toppen, når I beskærer og har kviste og grene, I skal af med.

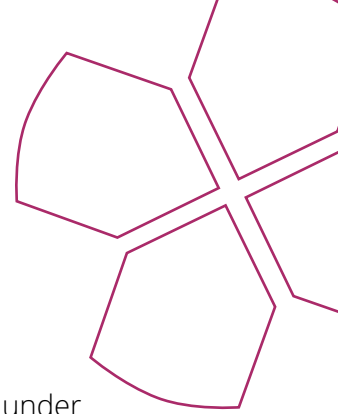
Det er en god ide at lade bunken/kvashegnet ligge det samme sted, så dyrene ikke skal flytte. Men hvis I bliver nødt til at fjerne en kvasbunke, skal det helst gøres i august-september måned, hvor der ikke er ynglende fugle. I skal dog stadig være opmærksomme på, at der kan være pindsvin, der sover i bunken.

Kvasbunken kan danne rum for både mennesker og dyr.

Træstammer og gamle træer

Døde træstammer

Hvis I lægger grene og stammer på afdelingens fællesarealer - både i skygge og på et solbeskinnethed, skaber I levesteder for flere forskellige arter af blandt andet biller og svampe.

Nogle billers larver lever lige under barken og i selve veddet (træet). Der findes også mange svampe, der lever af dødt ved. Ligger det døde ved i skygge, vil det være mere fugtigt, end hvis det ligger et solbeskinnethed. Dermed vil det give forskellige livsbetingelser til de insekter, der lever af det. Insekterne er også vigtige som fødegrundlag for andre dyr som fx fugle og flagermus.

Veteraner i afdelingen

Gamle træer kaldes ofte for veterantræer, og huller i stammen og de store grene kan tjene som ynglested for fugle og flagermus.

Flagermus kan finde sovesteder under løs bark og i små huller i store træer. Andre arter, der har glæde af veterantræer, er fuglene mejser og spætter, der yngler i huller i gamle træer.

Ældre træer og træer med skader skal altså betragtes som særlig værdifulde for den mangfoldige natur.

Begynder træet at udgøre en fare for menneskene i afdelingen, kan I nøjes med at fjerne de grene, der er til fare. Dermed bevares de levesteder, træet tilbyder. I kan også lade stammen eller stubben stå, hvis I ikke kan bevare træet i sin fulde længde, og fx lade det blive dækket af smukke klatreplanter.

Insekterne er en vigtig del af biodiversiteten.

Sten og jord

Sten og stenbunker

Større sten eller mindre bunker af sten kan placeres på et solrigt sted i haven.

Sten bliver hurtigt opvarmet af solen og holder på varmen i længere tid end planter. De giver dermed et varmt miljø til fx firben og insekter, der kan hæve kropstemperaturen ved at sidde på de solvarme sten. En stenbunke kan samtidig give skjul til mindre dyr.

På afdelingens fællesarealer kan I lægge sten i stendynger eller som stengærde, eller I kan etablere et egentligt stenbed. Det kan være med til at skabe nogle interessante uderum og samtidig være sjovt for børne at kravle på.

I løbet af sommeren skal I sikre, at stenene ikke bliver overgroet af høje planter, der skygger for stenene.

Selv en lille bunke sten er bedre end en tætklippet græsplæne.

Jordbunker og blottet jord

Lav gerne en bakke, forhøjning eller læg blot en lille bunke jord, grus eller sand på et solbeskinnet sydvendt sted i boligafdelingen. Det kan gøre terrænet mere varieret og interessant. Husk først at undersøge om der er regler for terrænændringer i jeres lokalplan.

Temperaturen i og på bunken vil være lidt højere end den omgivende jord. Jordboende bier graver reder i varm jord. Krybdyr, som fx firben, vil også kunne udnytte den varme jord til at øge kropstemperaturen.

Er jorden gruset og næringsfattig, kan I være heldige, at der kommer vilde plantearter, som er mere sjældne og normalt ikke kan trives i muldjord og på græsplæner.

I løbet af sommeren skal I sikre, at der ikke sker en overgroning med høje vækster, der skygger.

Vand

Kilden til liv

Vand er kilden til liv. Ved at etablere levesteder med stående, sivende eller rindende vand vil I hurtigt kunne forøge biodiversiteten i boligafdelingen.

En lang række planter, mosser, alger, fugle, padder, snegle, guldsmede og andre vandlevende smådyr indfinder sig lynhurtigt i de nyskabte vådområder. Mange af arterne går på land efter at have ynglet i vandet, så biodiversiteten øges også på land.

Det nemmeste er at grave en lille dam, en grøft eller et vandhul og bruge opsamlet regnvand. I kan tilpasse det til jeres forhold. Det kan være, at I vil etablere en lille sø eller nøjes med et fuglebad, hvor der ikke er anlæg, pumper osv., der kræver mere vedligehold.

Vandet skal helst være placeret i fuld sol. Så kan det blive varmet op tidligt på året. Vandhullets kanter må ikke være for stejle, og I kan overveje

at lave en jordvold eller stensætning på den nordlige side af dammen og gøre den lavvandet der. I den sydlige ende kan I sætte nogle høje planter, der kan give skygge til søens dyr.

I bør ikke udsætte fisk i nyetablerede vandhuller, da fiskene spiser vandhullets smådyr og ofte mudrer vandhullet til, når de roder i bunden.

Hvis det er muligt, kan I lade vandet sive og eventuelt lade vandhullet tørre helt eller delvist ud om sommeren. Det giver levesteder for andre arter af dyr og planter, end permanent våde vandhuller gør.

Vandelementer i boligafdelingen kan også bidrage til en større naturoplevelse. Vandet ændrer udtryk alt efter vejrforholdene, og det kan fx være spændende for børn at kigge på insekterne og lege med vandet.

Det kan være en god fælles oplevelse at kigge på insekter i vandet.

Redekasser og insekthoteller

Hvis man ikke har nok naturlige levesteder for insekter og fugle, kan man supplere med redekasser, insekthoteller og lignende.

Køb eller byg selv

Redekasser, som I køber eller selv bygger, kan op hænges på mure, plankeværker, pæle og i træer. Vær opmærksom på, at forskellige fuglearter har forskellige krav til redekassens størrelse, indgangshul og placering. En fuglekasses indgangshul skal helst vende mod nord eller øst for ikke at blive for varm. Der skal også helst være ventilation og afløb i bunden.

Flere fuglearter bruger gerne redekasser. Det gælder fx almindelige arter som musvit, blåmejse, skovspurv og stær. Men også arter som mursejler, tårnfalk og natuglen yngler i redekasser. I kan også være heldige, at humlebier etablerer en koloni i en redekasse.

Man kan også selv købe eller lave kasser til pindsvin eller tudser. Bor I i et af de få steder i landet, hvor der er hasselmus, kan I også opsætte en redekasse til den.

Forskellige insekter, forskellige behov

Et insekthotel giver yngle- og overvintringsmu-

lighed for forskellige insekter. Man kan købe et insekthotel, eller man kan bygge et selv. "Hotellet" placeres tørt og solrigt, og det vil give jer som "hotelejer" god mulighed for at iagttage de insekter, der benytter hotellet.

Insekthoteller kan være lavet med huller, som giver overvintringssted for fx mariehøns. De kan også være udformet, så sommerfugle som fx Nældens takvinge kan overvintre her.

Enlige bier, gulddøje og ørentvist er ligeledes eksempler på arter, der kan udnytte insekthoteller.

Vær opmærksom på, at forskellige insekter har forskellige behov, og at en del af de insekthoteller, man kan købe, pynter mere end de opfylder insekternes egentlige behov.

På Almennets projektside kan I finde link til ,hvordan I bygger en redekasse.

Insekthotellet viser, at vi også byder dyrene velkommen i afdelingen.

Kom i gang – allerede i dag

Synes I, der kan være langt fra idé til handling? Her er tre ting, I kan gøre allerede nu uden først at skulle udarbejde beslutningsoplæg, anskaffe nye maskiner eller hyre eksperter udefra til at udføre arbejdet.

Byg et kvashegn

DET SKAL I BRUGE:

- Et antal ca. 150 – 180 cm lange stolper, som I enten selv har lavet af fx tykke hasselgrene eller af stolper, I har indkøbt til formålet.
- En mukkert til at banke stolperne i med, eller en spade til at grave stolpehuller.
- En grensaks, et ørnenæb og/eller en sav.

SÅDAN GØR I:

- Bank eller grav stolperne

ca. 60 cm ned i jorden parvis med minimum 50-60 cm afstand i bredden og med 1,5 meters afstand til næste stolpepar. Stolperne kan også sættes i kryds. Længde på kvashegnet bestemmer I selv.

- Når stolperne er sat, kan I begynde at fylde grene og afklip ind mellem stolperne. Bland tykke grene med tynde og flet dem gerne ind imellem hinanden. Tryk til med hele jeres kropsvægt, så det hele trykkes godt sammen. Hegnet skal være tæt pakket. Undervejs kan I klippe siderne

til med grensaksen, så I får en fin, stram væg.

- Når hegnet er den højde, I synes, det skal være, stopper I med at fylde på. Det kan være, I ikke kan fylde det helt op fra starten, men det gør ikke noget.
- Med tiden vil grenene falde sammen, og I kan fylde nye grene og kvas på løbende.

På Almennets projektside kan I finde links til flere tips ti, hvordan I kan bygge et kvashegn.

Afgræns et vildt bed

DET SKAL I BRUGE:

- Et eller flere informationsskilte (fx hjemmelavet af et lamineret papir fastgjort på en stok/mindre stolpe).
- Evt. materiale til at lave en lav markering af bedet, fx brædder, pileflet eller store sten.
- Evt. en håndfuld vilde stauder eller krydderurter, fx vild merian, kællingetand, røllike el. vild gulerod.

SÅDAN GØR I:

- Find et sted på fællesarealet, hvor I oplever, at I bruger meget tid på at fjerne ukrudt. Det skal være et sted, hvor beboerne kan tåle, at der sker en forandring – måske ikke lige ved indgangsdøren.
- Sæt et eller flere skilte op, der beskriver, at ukrudtet nu er fredet, fordi det er levested for sommerfugle og andre insekter.
- Plant evt. et par vilde stauder ud på området, så der er noget fint at kigge på fra starten.
- Afgræns evt. bedet. Det kan I gøre ved blot at fjerne ukrudt ved siden af bedet, så der opstår en tydelig kant mellem det vilde og det plejede.
- Fortæl om bedet i jeres facebookgruppe eller med opslag i opgangen og nyd de vilde og gratis planter, der indfinder sig over tid. Tag billeder løbende og del på Facebook.
- Plej området ved at lave udtynding i det en gang eller to om året, hvis der er noget, der begynder at overtage bedet.

Lav åbninger til svampe, insekter og fugle i et stort træ

DET SKAL I BRUGE:

- Et stort træ, som I synes fylder for meget.
- Et bål, en motorsav eller en økse.

SÅDAN GØR I:

- Beskær træets krone ned til en højde, hvor det ikke udgør en risiko, hvis det vælter.
- Lav sår og skader på træet. Det er vigtigt, at de skader,

I påfører træet, ikke slår det ihjel, fordi de perfekte hulrum skabes, når træet heler sine sår og danner arvæv hen over huller og revner.

- I kan for eksempel fjerne barken omkring nogle grene.
- Lav "stormskader" og "lynneslag" med motorsav.
- I kan efterligne en skovbrand ved at brænde omkring stammen.

- De skader, I har lavet på træet, giver nu mulighed for, at en lang række forskellige svampe, insekter og fugle får adgang til et nyt levested.

- Husk at fortælle beboerne, at I har lavet et nyt levested – ikke (kun) lavet hærværk.

På Almennets projektside kan I finde links til flere tips til, hvordan man kan veteranisere et træ.

Sådan har andre gjort

På de næste sider kan I se, hvordan andre boligafdelinger har brugt naturens egne elementer til at skabe mere biodiversitet.

Eksemplerne viser udpluk fra fire projekter

med meget forskellige forudsætninger. I kan se eksempel fra længebebyggelse med store udearealer, en klassisk karré i byen, en fælles park med håndtering af regnvand og nybyggeri på bar mark.

Længebebyggelse med store udearealer

I Boligafdelingen Havrevangen, der ligger i udkanten af Hillerød, arbejder de med at øge biodiversiteten og samtidig skabe nye og spændende udearealer for beboerne.

På et afdelingsmøde vedtog beboerne en massiv, "grøn helhedsplan" for udearealerne. Formålet var at invitere den vilde natur indenfor til glæde for insekter, fugle og ikke mindst beboerne.

Projektet indeholder blandt andet en vådeng, en frugtlund, en pergola, blomsterkanter langs fortove og cykelsti, en skovhave og en blomsterkrænt.

Kompensation for fældning af træer

Idéen til det store biodiversitets-boost kom, da Havrevangen i første omgang gik den modsatte vej og skulle fælde nogle træer ved parkeringspladserne. Beboerne ønskede at lave en indsats, der kunne kompensere for det naturindhold, de mistede med træerne.

Havrevangen har relativt store grønne fællesarealer, som giver en masse muligheder for at skabe spændende natur. Det nyder både beboere og de driftsansatte godt af. Efter at man har arbejdet med biodiversitet i Havrevangen, ser driften perspektiver i at overføre det til andre afdelinger også.

Varieret krat omkranser afdelingen

Store dele af Havrevangen er omkranset af et bredt, levende hegn. Hegnet er sammensat af forskellige træer og buske, der blomstrer og bærer frugt og bær på forskellige tidspunkter af året. Hegnet er tæt og utilgængeligt for mennesker, hvilket giver ro til fx yngende fugle imellem grenene og insekter i jordoverfladen.

Kvashegn

I Havrevangen er der blevet etableret et langt kvashegn i forbindelse med en plads til haveaffald. Her kan drift og beboere placere afklip fra træer og buske i stedet for blot at smide dem ud til affald. Ud over at fungere som levested for en lang række forskellige insekter er kvashegnet med til at afgrænse området.

Stammer får lov at ligge

For at skabe mere lys til skovbundsplanterne i områder med store træer er der blevet udtyndet i træerne. Stammerne har fået lov at blive liggende i skovbunden så de langsomt kan nedbrydes af insekter.

Klassisk karré i byen med fælles gård

Midt på Vesterbro i København har man i Skomagerkarreen holdt igen med lugning og beskæring. Den fælles baggård er blevet til en kontrolleret 'naturpark' til glæde for både vilde fugle, insekter og beboerne i området.

Afdelingen Prangerhuset er en del af Skomagerkarreen på Vesterbro i København. Her har man skabt en levende oase, hvor man har fået vendt friserede græsplæner, tætklippede buske og intet dyreliv til en 'naturpark' midt i byen. Her er frodige og farverige blomsterhjørner både smukke at se på, og de giver masser af næring til insekter og fugle.

Det hele startede med en grøn vision, som gårdlauget skrev ned. Heldigvis var der bred opbakning fra beboerne. Næste skridt var at holde igen med lugning og beskæring for at se, hvad der rent faktisk var af vækst i græsplænen og bedene.

Siden har en planteekspert og gartnere hjulpet gårdlauget med at finde ud af, hvad de kunne gøre med det, de allerede havde, og hvad de skulle plante af stauder og blomster.

Gården opleves nu som en oase med tætte grønne rum der omgiver en græsplæne med et vildt regnbed i midten. Overalt er der noget grønt, der

vokser, snor sig og blomstrer. Nu lader man alting gro i alle bedene, og gartnerne skal kun fjerne det, der vinder over de planter og vækster, man gerne vil have. Nu hører man fugle og insekter i baggården.

Det er blevet til et vellykket gårdmiljø med en variation, som gør, at flere af beboerne i alle aldersgrupper bruger gården.

Klatreplanter og vilde urter som rumdeler

Der er ikke kun grønt, men også skralde- og cykelskure i Skomagerkarreen. Men selv disse funktioner fremstår grønne, da de er afgrænset af hegn med forskellige klatreplanter. I jorden under klatreplanterne får ukrudtet lov til at stå, så blomtrende urter skaber en fin bund til de grønne vægge.

Leg med jord, sten og sand

I gården er der et mindre legeområde med legehuse, sandkasse og kaniner. Her danner en lille beplantet jordvold et intimt rum og giver samtidig bar jord til jordboende insekter. Sandet omkring legehuset er ikke afgrænset, men fortsætter ud i græs og buske. Det giver ligesom jordvolden en fin variation i underlaget og understøtter på den måde flere insekters behov. Store sten i sandet giver varmeplads for fx sommerfugle.

Vandrende og regnbed

Midt i gården har man lavet et regnbed, hvor regnvandet løber til via en lille rende i græsset. Når vandet kan sive ned i regnbedet, aflaster det kloakkerne. Samtidig skaber det et vådt område som variation til det ellers typisk tørre og varme bymiljø. Bedet er afgrænset med et lavt pilehegn, så man ikke er i tvivl om, at den vilde beplantning er helt med vilje.

Park med håndtering af regnvand

I hjertet af Urbanplanen på Amager ligger Remiseparken med sin helt egen eventyrlige natur og masser af aktivitetsmuligheder.

Som en del af en helhedsplan er Remiseparken blevet omdannet, så naturen har fået frit spil, og der er skabt et væld af nye områder til glæde for dyreliv og beboerne.

I den nordlige del af parken er der etableret nyttehaver med udekøkken, hvor brugerne af området kan dyrke grøntsager i højbede. Imellem højbedene er der plantet en masse forskellige frugttræer, mens randbeplantningen blandt an-

det består af forskellige bærbuske og vilde urter. Området giver derfor både bær og frugter til mennesker og fugle, og nektar og pollen til bier.

I forlængelse af området med nyttehaver er der etableret en masse forskellige aktivitetsmuligheder, fx basketballbane, fodboldbane, legeområder og skaterbane. Aktivitetsområderne er forbundet af en allé af høje træer og omkranset af bakker og levende hegn. Bakker og hegn er fulde af hjemmehørende urter, buske og træer.

I den sydligste del af parken er der blevet lavet et stort sænket område beplantet med en skov af

elletræer. I perioder med meget regn bliver regnvandet ledt via en grøft ned i lavningen, der bliver til en ellesump. Både grøft og lavning er delvist

overdækket med metalriste, man kan gå på, så man kan opleve naturen ved vandet på nærmeste hold.

Elleskov med sti af elefantrist

Den nye elleskov i den sydligste del af parken skaber en helt ny naturtype med sumpplanter, sten og forskellige sorter af elletræer. Her løber en rende, som slutter i den nye ellesump, der både fungerer som et forsinkelsesbassin og et naturområde. Renden er anlagt med en sti af elefantriste, der hæver sig en meter over renden og giver besøgende mulighed for at følge vandets vej.

Skrænt skaber etageboliger for insekter

Langs en høj beplantet bakke til leg løber vandrenden med elefantrist. Bakken består nederst af blottet jord, som er skrabet af for at skabe plads til vandrenden. De blottede lag af jord skaber levested for jordboende insekter, der har indtaget skræntet hele vejen langs elefantrist-stien. Omkring skrænten gror forskellige vilde blomstrende urter og tilbyder føde til fx bier og svirrefluer.

Frugtlund og højbede

30 forskellige frugttræer giver områdets beboere mulighed for at høste egen frugt. Frugttræerne består af forskellige sorter af bl.a. æbler og kirsebær. Mange insekter er glade for de blomstrende træer, og nedfaldsfrugterne er et festmåltid for fugle. Nyttehaverne med eget udekøkken gør det muligt for beboerne at dyrke grønsager og urter. Selvom planterne er mest til mennesker, giver de masser af mad og levesteder til insekter. Fx har mange krydderurter blomster med et højt indhold af nektar.

Nybyggeri på bar mark

I Ranunkelhaven i Middelfart har Civica opført 40 almene familieboliger. Biodiversitet er tænkt ind i byggeprojektet fra start med blandt andet bakker og regnvandsbassin.

De nye boliger i Ranunkelhaven er bæredygtigheds certificeret. Det betyder, at de har papir på, at byggeriet opfylder en række kriterier for fx miljø, sociale forhold og økonomi. For at blive certificeret skal man, blandt meget andet, forholde sig til biodiversitet.

De grønne fællesarealer i Ranunkelhaven fremstår overordnet set som vildt voksende natur med grøfter, bassin og mindre bakker. Størstedelen af arealet er beplantet med engræs med vilde urter, der kun skal klippes få

gange årligt. På sti- og gangarealer er der også sået græs, men her bliver græsset klippet kort. Til gengæld har man så vidt muligt undgået fast belægning som asfalt og fliser.

Ranunkelhaven ligger i et udstykket boligområde, der indtil for nyligt har været præget af store græsflader. De store græsflader giver ikke mange levesteder, men i Ranunkelhaven er der skabt variationer i terrænet med både fordybninger og forhøjninger. Fraværet af fast belægning og de mange variationer i både terræn og beplantning skaber størst muligt grønt areal samt forskellige mikroklimaer for både planter og dyr.

Fællesarealerne er ikke kun et godt levested for vilde planter og dyr. Blomstrende og stedsegrøn-

ne buske er med til at skabe rum, der giver beboerne mulighed for at finde læ til ophold i mindre grupper. Derudover er der plantet forskellige

træer, som er med til at skabe variation i gårdmiljøet.

Grøft og regnvandssø

Regnvandet i afdelingen ledes gennem en grøft under to små gangbroer og ned i et regnvandsbassin. Samtidig er der etableret regnbede, hvor vandet i våde perioder er med til at skabe et fugtigt levested for både planter og dyr. Bassinet er omkranset af græs og vilde urter og ligner en naturlig sø. På den måde er bassinet med til at skabe en oplevelse af vild natur. Udover at fungere rekreativt er vandsystemet med til at undgå belastning af det offentlige kloaksystem.

Urterigt græsareal

Fladerne og bakkerne med enggræs er det dominerende element på fællesarealerne. Enggræs består af en række forskellige græsarter og hjemmehørende flerårige blomstrende urter. Det skifter henover året, hvilke af urterne, der blomstrer, ligesom nye arter naturligt indfinder sig fra nærmiljøet, efterhånden som årene går. Enggræs er et godt levested for en lang række spændende insekter, bl.a. græshopper og sommerfugle.

Bakker med flere funktioner

En række større bakker skaber en naturlig barriere mellem bebyggelsen og en hovedvej. Imellem husene danner flere små bakker rum til beboerne samtidig med, at de skaber forskellige typer levesteder for planter og dyr. På den solvendte side af bakkerne er der mere tørt og varmt. Imellem bakkerne og på den nordvendte side er der mere fugtigt, mørkt og køligt. Små huller i en plet af bar jord vidner om, at jordboende insekter har fundet hjem i Ranunkelhaven.

5

måder at komme i gang

På de næste sider kan I se eksempler på, hvordan man kan komme i gang med at arbejde med biodiversitet.

Eksemplerne viser at initiativet kan starte hos beboere, administrationsselskabet, ved at oprette grønne puljer eller ved at oprette et rejsehold.

1 Boligadministrationen faciliterer

Strategisk arbejde

En måde at få startet arbejdet med at øge biodiversitet kan være at lade boligadministrationen hjælpe boligorganisationer og afdelinger i gang med arbejdet.

Repræsentantskabet for boligadministrationsorganisationen KAB vedtog i 2020, at bæredygtighed fremover skulle danne rammen for KAB's strategiske arbejde. Som en del af et helhedsorienteret blik på sammenhængen mellem miljømæssige, sociale og økonomiske aspekter blev det derfor besluttet at igangsætte signaturprojektet Vild Med Vilje i KAB.

Med projektet ønskede KAB at støtte boligorganisationerne i fx at omdanne ubrugte græsarealer til mere varierede grønne arealer, og dermed på samme tid skabe flere oplevelser for beboerne og mere plads til bier, sommerfugle, fugle og andre vilde arter.

Rådgiveraftale

Administrationsselskabet indgik en aftale med rådgiverne i virksomheden Habitats. Derefter igangsattes en proces, hvor boligorganisationerne i KAB-Fællesskabet kunne indgå et lokalt samarbejde med Habitats om en rådgiverstartpakke til afdelingerne. Med startpakken får afdelingerne en analyse af afdelingens potentiale for at øge biodiversiteten på de grønne fællesarealer og anbefalinger til, hvordan de så konkret kan gøre det. Anbefalingerne ledsages af en 'score' som viser hvad naturpotentialet i afdelingen er, og i hvor høj grad det potentiale er opfyldt i dag. På baggrund af anbefalingerne er det op til den enkelte afdeling, hvad de vil give sig i kast med, og om de vil arbejde for at gøre 'scoren' bedre.

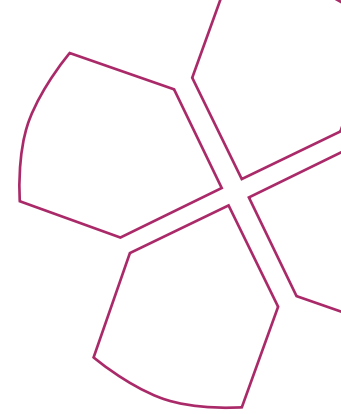
Her er det altså boligadministrationsorganisationen der skaber rammerne for, at det er let for boligorganisationerne at gå i gang med den egentlige omdannelse af fællesarealerne.

” *Vi hjælper boligorganisationerne med at hjælpe den vilde lokale natur lidt på vej*

Sanne Kjær, kundedirektør KAB

② Pulje til grønne projekter

Arbejdet med øget biodiversitet kan også starte med, at boligorganisationen opretter et grønt udvalg og en grøn pulje, som boligafdelinger kan søge.

I 2019 besluttede organisationsbestyrelsen for FAB (Fyns Almennyttige Boligselskab) at oprette et grønt udvalg bestående af organisations- og afdelingsbestyrelsesmedlemmer, administrative medarbejdere og en ejendomsfunktionær. Udvalget fik 2,5 million kroner til at støtte forskellige grønne projekter, som fik tildelt midler efter ansøgning.

Alle indstillinger vurderes på projekternes grønne og bæredygtige profil. Det vil sige, i hvor høj grad de bidrager til energiforbedring, grøn og bæredygtig drift, forbedring af biodiversiteten, reduktion af CO₂-udledningen, bedre indeklima, sund levevis, etc.

FAB's Grønne udvalg har derudover støttet en professionel gennemgang og analyse af 10 afdelinger for at tydeliggøre, hvilke muligheder, der er for at arbejde med øget biodiversitet.

Boligselskabet har også planer om at igangsætte 3-5 forsøgsprojekter, der skal virke som inspiration for de øvrige boligafdelinger.

Når der er afdelinger, der har omlagt arealer, er der et eksternt firma, som uddanner ejendomsfunktionærene i korrekt drift af områderne.

Ud over boligorganisationens eventuelle puljer kan der være puljer i kommunen eller andre fonde, I kan søge til de biodiversitetsfremmende projekter.

” *Vi støtter innovative, grønne og bæredygtige udviklingsprojekter*

Jens Svane, FAB

③ Organisationen opretter et rejsehold

En tredje mulighed er at oprette et rejsehold, der kan understøtte afdelingernes arbejde med øget biodiversitet. Man kan være heldig, at der er et par dygtige grønne medarbejdere i forvejen, som gerne vil dele ud af deres viden. Et alternativ kan være at ansætte en grøn profil til netop det arbejde, eventuelt som en projektansættelse.

Boligorganisationen Civica har vedtaget en strategi for bæredygtighed i det byggede miljø. I forhold til arbejdet med biodiversitet havde boligorganisationen blandt andet et mål om, at der inden udgangen af 2021 skulle være arbejdet med at øge biodiversitet i 10 boligafdelinger. Målet blev nået for 23 afdelinger.

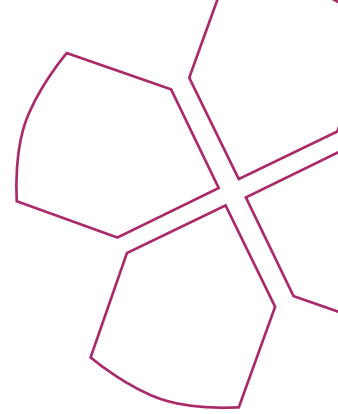
For at støtte op om arbejdet ansatte man en jordbrugsteknologstuderende med speciale i natur og miljø i et studiejob til at hjælpe afdelingerne med generel vejledning og konkret hjælp til omdannelse.

Jordbrugsteknologen hjælper afdelingerne med projekter, der på forskellig vis understøtter en øget biodiversitet. Det kan både være helt konkret at anlægge en blomstermark, henlægge dødt ved eller sætte insekthoteller op. Andre typer projekter kan handle om at lægge en plan eller afholde en workshop.

④ Beboerne går forrest

I nogle afdelinger er det beboerne, der igangsætter arbejdet med at skabe mere biodiversitet.

Motivationen

Det kan typisk være en gruppe af beboere, der er drevet af en fælles interesse. Det kan enten være en interesse for at øge biodiversiteten generelt, eller det kan være et bestemt areal, der ikke rigtig fungerer i afdelingen. Måske har beboerne en helt særlig interesse for mursejlere, pindsvin eller sommerfugle.

En gruppe af beboere

I nogle afdelinger er der grupper af beboere, der laver aftaler med bestyrelsen og driften om at få lov at eksperimentere med udvalgte områder i

afdelingen. Her kan de prøve forskellige tiltag af og se, om det fungerer. Herefter kan man sammen vurdere, om det er noget, der kan bredes ud på større områder.

I en afdeling oplevede beboerne, at der hele tiden blev kæmpet mod naturen og mod ukrudt på et grusareal. De tog en beslutning om at gøre et forsøg med at arbejde med naturen i stedet for imod den.

Efter aftale med driften og bestyrelsen blev forsøgsområdet markeret tydeligt, og der blev skiltet godt med formålet - at området var Vildt med Vilje. Her gav de naturen plads og ventede på at se, hvordan området ville udvikle sig.

” Grusarealet har irriteret os i så lang tid. Nu vil vi prøve at gøre det smartere. Vi ville arbejde med naturen i stedet for imod den.

Beboer, Teglværkshavnen

5 Start hjemme hos dig selv

Som beboer kan man gå foran med det gode eksempel. Selv en altan eller en lille forhave kan bidrage til det vilde liv i afdelingen.

Det er de samme naturelementer, man kan indføre på sin altan som på de store fællesarealer. Det er dog i meget mindre udgave, fx:

- Blomstrende planter, fx et frugttræ eller bærbusk i krukke og stauder eller krydderurter i altankasser. Sørg for blomstring fra tidligt forår til efterår, sæt fx forårsløg under frugttræet.
- Klatreplante eller en stor buket grene i en vase kan både skabe grøn fylde og være et sted, hvor småfugle kan sidde.
- Brug en træstub som kaffebord, eller dekorér med en tyk gren med ru bark.
- Læg et par store flotte strandsten til pynt på altangulvet eller i krukken sammen med blomsterne.
- Lav et fuglebad af en stor underskål. Læg et par runde sten i vandet, så insekterne har noget at sidde på, når de drikker.

• Sæt fuglekasser og insekthoteller op.

Der kan være stor forskel på, hvilke dyr, man kan tiltrække til sin altan alt efter, hvor man bor. Et nærliggende naturområde betyder mange flere mulige flyvende gæster. Hold øje med, hvilke dyr, du ser i området, og start med at gøre det indbydende for dem.

Vil du fx have besøg af humlebier, kan du gå efter at have masser af blomster hele året. Spørg på din lokale planteskole, hvilke blomster, der er gode for humlebier, eller lad dig inspirere af de vilde arter, du ser humlebierne sidde på i området. Stil en stor buket blomstrende pilegrene frem i det tidlige forår.

Vil du fx tiltrække blåmejser, kan du sætte en redekasse op. Sørg for at den passer i størrelsen, og hæng den i halvanden til to meters højde over altangulvet i det mest uforstyrrede hjørne. Gerne et sted med delvis skygge. Lad evt. klatreplante kravle op omkring redekassen, så fuglene bliver lidt mere beskyttet og har noget at sidde i, når de bevæger sig ud og ind af kassen. Pas på med fuglefoder. Dels kan det tiltrække rotter, hvis det falder ned på jorden, dels tiltrækker det større fugle, der kan forstyrre et muligt ynglende blåmejsepar.

Få succes med jeres indsatser

Arbejdet med biodiversitet er simpelt, og det handler om at skabe variation og give naturen plads. I en boligafdeling er der dog den ekstra dimension, at man er mange mennesker samlet, der skal blive enige om, hvad der skal ske.

Så hvad skal der til for at det bliver en succes?

- **Kompetencer**

Driften skal være med og klædt på til opgaven.

- **Formål**

Beboerne skal forstå meningen med det.

- **Glæde**

Det skal engagere og gøre folk stolte.

- **Natur med mere**

Fællesarealerne skal kunne noget mere med de nye tiltag, end de kunne før.

- **Se det gro**

Man skal kunne se, at det virker.

Det er vigtigt, at I har de kompetencer, der skal til for at arbejde med biodiversitet. Det kan være, at nogle medarbejdere skal rådgives - eller måske efteruddannes. En anden forudsætning er, at beboerne forstår, hvorfor I har valgt at arbejde med vild natur. Samtidig er det vigtigt, at de nye tiltag skaber mere værdi, end fx de græsplaner, som ingen tidligere brugt. Del de gode historier. Og endelig så skal I kunne se, at det gør en forskel. Her er der også mulighed for at dele billeder og opslag - fx på afdelingen facebookside.

Fortæl hvad I gør

Det er vigtigt, at I kommunikerer til beboerne om den nye biodiversitetsindsats. Det kan gøres på mange forskellige måder.

Når beslutningen om indsatsen er truffet, skal det kommunikeres til beboerne i afdeling. Det kan være boligadministrationen, afdelingsbestyrelsen eller en udvalgt biodiversitetsgruppe, der står for kommunikationen.

I kan enten orientere om indsatsen på afdelingens hjemmeside, i et nyhedsbrev, en mail eller hænge opslag op. Beskriv gerne, hvorfor I gør det, og hvad der kommer til at ske. Når først indsatserne er implementeret, kan det fx være en

idé at skrive og vise, hvad indsatsen går ud på. Det kan fx være med skilte i området.

I kan også igangsætte konkurrencer, der øger beboernes opmærksomhed på biodiversiteten. Kommunikationen skal sikre størst mulig opbakning og skabe en forståelse for, hvorfor I gør det. Man kan have mange forskellige forestillinger om, hvordan afdelingen vil se ud efter de forskellige indsatser, og det er derfor en god ide, at alle ved, hvad de kan forvente.

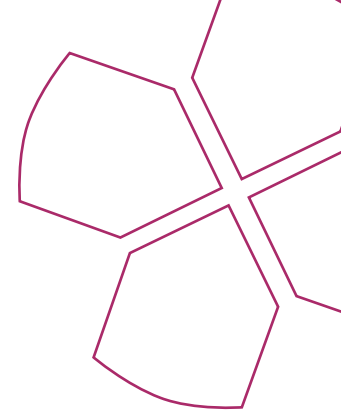
På Almennets projektside kan I finde inspiration til, hvordan I kan kommunikere om det nye grønne tiltag.

VILD
MED
VILJE

Få beboerne med

Ud over at fortælle, hvad I gør for at øge biodiversiteten, er det også en god idé at involvere beboerne direkte i arbejdet. Det kan være andre beboere, ansatte i boligafdelingen, boligadministrationen eller eksterne aktører, der står for beboerinvolveringen.

Inddragelse af beboerne kan både ske i planlægningen, i etableringen eller i forbindelse med driften af afdelingens biodiversitetsindsatser.

Det kan også ske ved at afholde workshops, bygge redekasser, tælle insekter eller lytte efter flagermus.

At arbejde sammen om "det grønne" skaber re-

lationer på tværs i boligafdelingen. Man mødes med nogen, man normalt ikke laver noget sammen med. Det er med til at skabe tryghed, kendskab og ejerskab til afdelingen.

Hvad enten det er til en workshop, eller når der fyldes kvas i kvashegnet, så vil I højst sandsynlig mødes med – og se andre sider af de øvrige naboer, end I normalt gør.

Samtidig bidrager beboerinvolveringen til en udvidelse af beboerdemokratiet, da det kan være andre end dem, der normalt deltager i det traditionelle beboerdemokrati, som engagerer sig i de grønne projekter.

” *At arbejde sammen med sine naboer om det grønne skaber positive relationer, der ikke nødvendigvis ville være opstået ellers.*

Natalie Marie Gulsrud, Associate professor, Københavns Universitet.

TEMAHAVER

I Lundtoftegade i København bor 1551 beboere. Midt i boligområdet har den socialøkonomiske virksomhed I Tråd Med Verden (ITMV) etableret det, de kalder en pigmenthave.

Formålet er blandt andet at skabe en haveoplevelse, der viser, at planter også kan bruges til at farve stof med. I pigmenthaven dyrkes planter i højbede og krukke, der bruges til indfarvning af stof. Det farvede stof bruges blandt andet til at brodere på.

Beboerne i området inddrages, når der skal sås, vandes og høstes i pigmenthaven. På længere sigt kan det være, at pigmenthaven kan udvides og gøres mere til "en rigtig have". Måske skal der etableres et synligt og centralt udekøkken til glæde for alle beboerne.

” *Det handler om at blive klog på naturens arter, og de egenskaber, planterne har.*

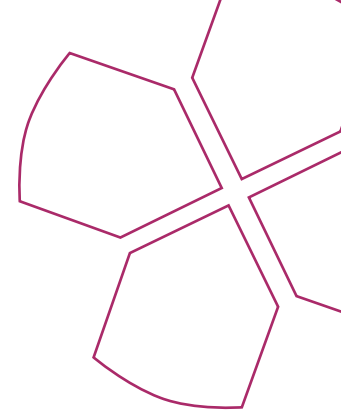
Martha Ozmec, I Tråd Med Verden

BYG PLANTEKASSER OG HOLD WORKSHOPS

Det er også en mulighed at få hjælp udefra til at inddrage beboerne i aktiviteter vedrørende biodiversitet. Afdelingen for Bæredygtig Udvikling i Københavns Kommune er et eksempel på en ekstern aktør, som tilbyder aktiviteter med fokus på natur og grønne kompetencer målrettet beboerne i boligafdelinger.

De kan fx være hjælp til at arrangere konferencer, festivaler, skraldeindsamlingsdage, praktiske workshops og lignende, der styrker grønne og praktiske kompetencer. I kan undersøge, om jeres kommune tilbyder lignende aktiviteter.

Ny drift – nye forudsætninger

Når man ændrer fokus i driften af udearealer, kan det også betyde, at der opstår helt nye opgaver, eller at man skal til at gøre tingene på en ny måde. Det kan derfor være nødvendigt med kurser og efteruddannelse af driftspersonalet.

I hele landet udbydes der AMU-kurser om, hvordan man arbejder med biodiversitet i den grønne drift. Kurserne er både til faglærte og ufaglærte medarbejdere og giver den grundlæggende viden om både biodiversitet og praktisk drift. AMU-kurserne er statsstøttede, og er derfor en billig efteruddannelse.

Et alternativ til de eksterne kurser er at lave sine egne videndelingsforløb. Her kan man enten hente en underviser udefra, eller gøre brug af de dygtige folk, man allerede har i organisationen.

Man kan komme langt med erfaringsudveksling og sidemandsoplæring, men det kræver at tiden bliver prioriteret til det, og at der er nogen, der skaber rammerne for det.

De nye opgaver kan virke uoverskuelige i starten, men ofte kan det nye fokus være med til at skabe et fornyet engagement og arbejdsglæde, når først man er kommet i gang. Med få velvalgte ændringer i driften af de grønne områder kan man bidrage til at holde hånden under naturen og samtidig give beboerne mere levende og oplevelsesrige fællesområder. Det kan give ny mening til arbejdet.

På Almennets projektside kan I finde inspiration til kursusbeskrivelser, og se links til kurser vedr. biodiversitet.

” *Det var virkelig en øjenåbner at se, hvor meget biodiversitet, der allerede er i afdelingen. Vi skal bare hjælpe det lidt på vej – og det kan vi nu.*

Beboer, Alberts Have

Inddrag lokale organisationer og foreninger

Biodiversitet er som regel et positivt emne at samarbejde om, og det kan bruges som udgangspunkt for at skabe gode relationer mellem boligorganisationen og kommunen.

Samarbejdet kan ske på mange forskellige måder og niveauer. Det kan fx være i forhold til kommunikation og vidensdeling, hvor kommunen hjælper boligafdelingen/boligorganisationen med viden om biodiversitet.

Andre gange er samarbejdet af økonomisk karakter. Det kan være, at kommunen opretter grønne puljer, som borgerne kan søge til projekter.

Samarbejdet kan også have mere praktisk karakter, hvor det handler om driften af et konkret område. Der kan etableres fælles driftsmål for de områder, hvor boligafdelingens arealer støder op til kommunale arealer. Her kan man samarbejde om, hvordan det samlede område skal driftes, og hvordan man i fællesskab kan øge biodiversiteten i området.

Kommunen kan også inddrage borgerne i udviklingen af konkrete grønne projekter. Her kan afdelingsbestyrelsens rolle fx være at rekruttere beboere til følgegrupper m.m.

” Samarbejdet med kommunen har givet os noget positivt at være sammen om, og vi har lært hinanden bedre at kende. Det gør det lettere, når vi skal samarbejde om de svære ting.

Iris Gausbo, Boligforeningen 3B

HERLEV KOMMUNE OG 3B

Tidligere fik Herlev Kommune klager, hvis græsset i rabatten ikke blev slået. Nu får de klager, hvis de slår det. I Herlev Kommune oplever de, at biodiversitet er gået fra et fyord til noget, de skal tage højde for.

Kommunen kan lave planer, politikker og selv drifte den kommunale jord med fokus på biodiversitet. Men hvis de skal komme i mål med en grøn omstilling og klimaplan, har de brug for borgernes velvilje, input og bidrag.

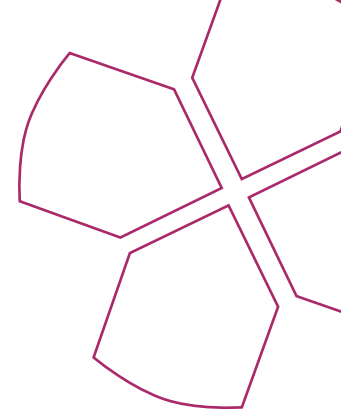
Herlev Kommune har derfor inviteret repræsentanter fra en række boligorganisationer til at sidde i et borgerudvalg – et såkaldt §17 stk. 4-udvalg, der rådgiver kommunalbestyrelsen direkte

om grøn omstilling set fra et borgerperspektiv. 56% af boligerne i Herlev er almene, og derfor er man vant til samarbejde og dialog mellem kommune og boligorganisationer. Alligevel kræver samarbejdet tålmodighed. Både naturen og ændringen af den traditionelle tankegang, der stadig findes hos nogle personer, tager tid.

Et samarbejde med boligforeningerne giver dog god mening. Når det samme budskab kommer fra både boligorganisation og kommune, slår det stærkere igennem hos beboerne. Samtidig har beboerne en direkte adgang til kommunen, og de får en stærkere fornemmelse af, at man er sammen om at løse udfordringerne.

Skab allergivenlige fællesarealer

Højt græs er blandt andet vigtigt for en række af de danske sommerfuglelarver. Når højt græs blomstrer, sender det dog store mængder pollen ud i luften, der kan være til gene for op mod en halv million danskere med græspollenallergi.

Hvis man har beboere med alvorlig græspollenallergi, kan en løsning derfor være, at begrænse græsset og i stedet skabe bedre vilkår for de vilde, hjemmehørende, blomstrende urter. Det handler ikke nødvendigvis om at komme alt græs til livs, men om at minimere mængden og skabe et landskab, hvor græs i forskellige varianter står side om side med hjemmehørende blomster og urter.

Derudover kan I:

- Slå græsset tidligt på sæsonen i slutningen af marts/start april for at tage toppen af starten på græssæsonen.
- Fjerne græsaffaldet, så det ikke giver næring til ny græsvækst. Når græsset fjernes, minimerer vi mængden af græsfrø og fjerner samtidig næringsstoffer, så urterne får bedre chance for at vinde over græsserne.
- Erstatte græsarealer med hjemmehørende danske urter.
- Bruge mikroklover som blandingsprodukt til grønne plæneområder for at opnå et mere allergivenligt alternativ til den traditionelle græsplæne.

Alle dyr er velkomne – næsten

Rotter, nej tak!

Vilde urter, blomstrende træer og dødt ved tiltrækker ikke rotter. Har man hul i en kloakledning, eller er der adgang til affald eller dyrefoder, vil det til gengæld kunne give problemer med rotter. Har man et eksisterende rotteproblem, vil kvasbunker, tæt bunddække og højt græs derimod kunne understøtte rotterne.

I kan undgå problemer med rotter ved at:

- **Undgå at rotterne har adgang til føde.**
- **Melde det til kommunen, straks man ser en rotte.**
- **Holde områderne omkring kloakledninger og affaldsøer samt 30-50 cm fra facader fri for tæt bunddække og kvasbunker. Her skal man kunne se eventuelle rottehuller.**

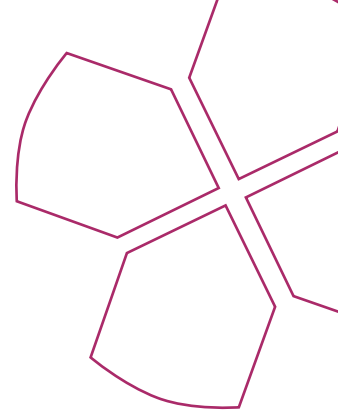
Understøt en naturlig balance

Hvis man formår at skabe en naturlig balance på fællesarealerne, får man også færre problemer med skadedyr. Det er uforeneligt med hensynet til biodiversitet at bruge gift.

Det handler om at understøtte en naturlig balance mellem planter og dyr, rovdyr og byttedyr m.m. En familie på seks natugler kan i gennemsnit fortære flere end 6.000 mus på et år. Sørg for gode betingelser for mariehøns og svirrerfluer, hvis I har mange bladlus, og sæt mejsekasser op, hvis I har problemer med larvespind i hækken.

Trygge og vilde områder

De fysiske omgivelser kan have stor betydning for, om et område virker trygt eller ej. Mørke områder med vild beplantning uden mulighed for indkig kan virke uhyggelige. Når man laver indsatser for biodiversitet, er det derfor vigtigt at sikre en god balance mellem, at beplantningen får lov

til at danne rum og være vild og på den anden side ikke bliver for lukket og oplejet.

Brug belysning, beskæring og græsslåning til at skabe trygge og interessante områder.

Hold øje med, om det virker

Synlig forskel

Når I har besluttet at iværksætte tiltag, der understøtter biodiversiteten, kan det være, at I har lyst til på den ene eller anden måde at synliggøre, hvilken forskel I gør. Det kan I gribe an på mange forskellige måder.

Der er nationale og internationale agenturer og styrelser, der overvåger og måler vandmiljø, bestanden af danske fugle, antallet af plantearter i forskellige naturtyper osv. Det gør de på baggrund af videnskabelige og relativt komplicerede metoder, som kan være vanskelige at kopiere i boligafdelingen.

Heldigvis findes der også metoder, der kan anvendes i boligafdelingen, og som er lettere at gå til.

Pointsystem

DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi ved Aarhus Universitet har udviklet et pointsystem, man kan bruge til at score sin have i forhold til biodiversitet. Her giver de enkelte biodiversitetsvenlige elementer i haven eller på fællesarealet et antal point. Hvis man gennemgår fællesarealet før og efter sine indsatser, kan man få et tal for udviklingen, men også se, hvor der er plads til forbedringer.

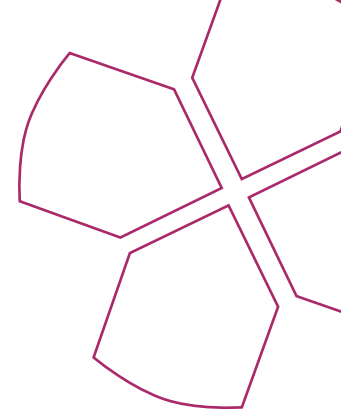
Arealets størrelse

Fleere organisationer som Danmarks Naturfredningsforening og WWF har lavet kampagner for at fremme biodiversiteten i private haver. Forskellige organisationer måler indsatserne på forskellige måder. En af de mest simple metoder er at opgøre, hvor mange kvadratmeter af arealet, der er anlagt eller driftet med fokus på biodiversitet. Her kan man igen opgøre arealet før og efter sine indsatser.

Områdeanalyse

Der findes også professionelle rådgivere, der kan gennemføre en områdeanalyse af afdelingen og på baggrund heraf give point. Denne analyse vil kunne gentages et par år efter omdannelsen, så I kan se fremgangen.

BioBlitz

I kan vælge selv at arrangere en BioBlitz, som er en registrering af så mange arter som muligt inden for et døgn i et afgrænset naturområde. Det giver et øjebliksbillede af naturområdets tilstand. Indenfor 24 timer gennemsøger I et aftalt område og hver plante, hver svamp og hvert dyr, der bliver fundet og kan bestemmes med sikkerhed, bliver i løbet af døgnet registreret og inddateret i en naturdatabase.

I kan så fx gentage BioBlitzen på samme sted og tidspunkt hvert år, for at se, hvordan naturområdets tilstand er.

Opdag og optag arter

I kan bruge en registrerings-app til at monitorere arterne i afdelingen. Det kan fx være appen iNaturalist, som I kan bruge til at opdage, registrere og optage de arter, I finder i afdelingen. Appen kan også bruges, når I gennemfører en BioBlitz. Dem, der har lyst, kan downloade appen og registrere og dokumentere, hvilke arter, I har fundet, og hvor.

På Almennets projektside kan I finde link til uddybet beskrivelse af pointsystemer og målemetoder.

Læs mere

Der er mange steder, hvor I kan finde mere inspiration til, hvordan I kan arbejde med at skabe mere biodiversitet.

Til dette hæfte har vi bl.a. fået viden og inspiration fra:

- Miljøstyrelsens hjemmeside mst.dk, tema om biodiversitet - <https://mst.dk/natur-vand/natur/biodiversitet/>
- Petersen, L.K., Levin, G., Ejrnæs, R., Zandersen, M. Jensen, A. & Brunbjerg, A.K. 2014. Parcelhus-haven - en del af byens natur. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 88 s. - Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 90. <http://www.dce2.dk/pub/SR90.pdf>
- Ejrnæs, R., Bruun, H. H., Heilmann-Clausen, J., & Strandberg, B. (2019). Virkemiddelkatalog for natur: De vigtigste mål i biodiversitetsforvaltningen og deres tilhørende virkemidler. Aarhus Universitet.

På Almennets projektside Vilde boligområder AlmenNet har vi samlet links, vejledninger og eksempler.

Naturen har det svært, og vi er midt i en biodiversitetskriser, som betyder, at der er mange plante- og dyrearter, der udrykkes, og det sker i et tempo, der aldrig har været højere.

Den gode nyhed er, at I - i de almene boligafdelinger - kan være med til at modvirke presset på biodiversiteten. Dette hæfte er et bidrag til, hvordan de almene boligafdelinger helt konkret kan bidrage med at fremme biodiversiteten.

Vi har samlet inspiration og forslag, der kan tilpasses lokalt til den enkelte afdelings ressourcer, størrelse, beliggenhed og mod.

Find mere inspiration på
<https://almennet.dk/projekter/>